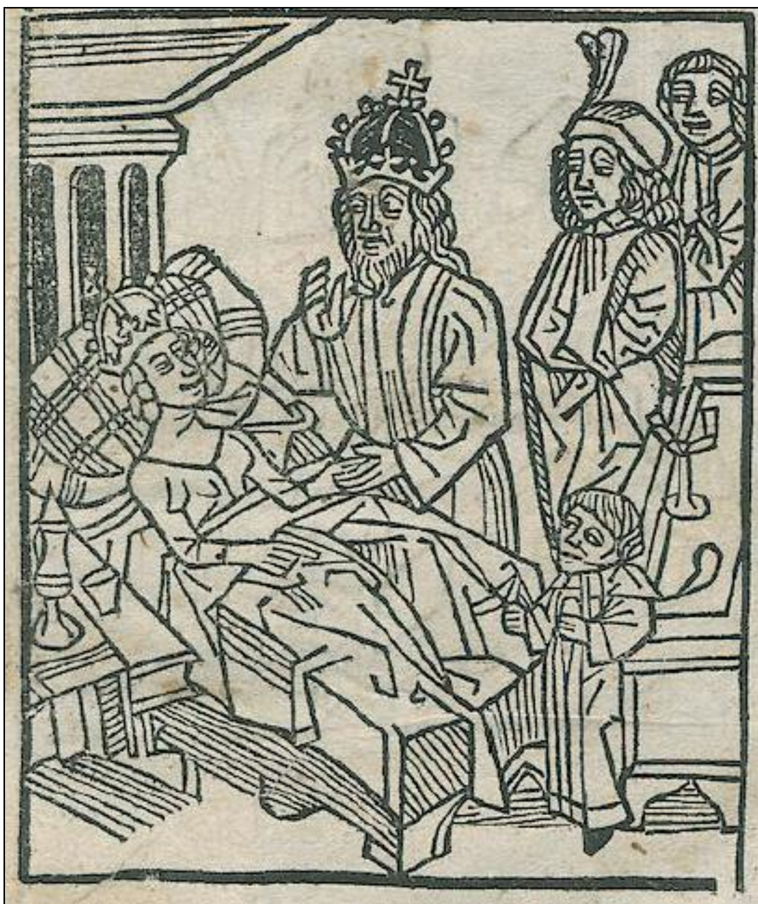

ANONYMUS

AIN BÜCHLIN

EEN BOEKJE

1 5 0 0

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

6 november 2018

INHOUD

Bron 4
Inleiding van de vertaler 5
Het omslag 7
De tekst 8

BRON

1500, Ulm

http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Absz%3A25-digilib-167627

http://dl.ub.uni-freiburg.de/diglit/aristoteles1500a

Universitätsbibliothek Freiburg

INLEIDING VAN DE VERTALER

Het betreft een leerzaam werk, waaruit goed te zien is hoe men vroeger over medische kwesties dacht. In de vorm van 208 vragen en antwoorden gaat de auteur langs allerlei stellingen zoals ze door de vroegste autoriteiten (Aristoteles, Averroës, Avicenna, Constantinus, Galenus, Hippocrates, Albertus Magnus) werden geuit.

De verklaringen van allerlei gebeurtenissen in het menselijk lichaam zijn werkelijk ontstellend in hun miskenning van de ware oorzaken, en door de ongefundeerde uitgangspunten. Veel wordt toegeschreven aan de koude of warme, vochtige en droge gesteldheid van de mens. Deze klassieke indeling werd eeuwenlang gebruikt. Ook de elementen aarde, vuur, water en lucht werden gekoppeld aan ziekteoorzaken en fysieke gesteldheden.

Een paar voorbeelden van de stellingen:

“Waarom sterven de schorpioen en de adder, wanneer men het speeksel van een nuchter mens bij hen onder de tong legt? Avicenna zegt, dat de vermenging van het voedsel en de drank in de maag geschied is door warm eten en drinken. Wanneer die dan in de maag verteerd worden, worden ze machtiger dan het gif in de adder en doden ze het gif van de adder. Dan kan de adder niet leven.”

“Waarom roert het hart zich aanhoudend? Galenus zegt in het boekje dat Egidius gemaakt heeft over de pols, dat de dampen die in het bloed van het hart zijn, daar veel subtieler zijn, dan de lucht van de warmte van het hart. Deze dampen breiden zich uit naar de uithoeken van het hart en bewegen het hart heen en weer.”

“Waarom moet de mens niet zeer heet voedsel eten, zoals peper, gember en knoflook? Het zeer hete eten maakt overmatig bloed. Daarvan kan de mens melaats worden.”

“Waarom wordt deze vloed alle maanden bij de vrouwen uitgedreven? Omdat hij giftig is. Aristoteles zegt, dat wanneer dit bloed, wanneer het warm is, op een boom wordt gegoten, deze zal verdorren. Insgelijks echter, wordt het door een hond opgelikt, dan wordt hij op de derde dag woedend.”

“Waarom baren verscheidene vrouwen meer kinderen tegelijk? Aristoteles zegt, in het boek over het menselijke gestel, dat er in de baarmoeder zeven kamertjes zijn ter rechterzijde, waarin de jongens ontvangen worden. Ter linkerzijde zijn er ook drie, waarin de meisjes worden ontvangen. En in het midden is er één, waarin de hermafrodieten worden ontvangen.”

Ruud Muschter

HET OMSLAG

Boven de afbeelding staat de volgende tekst:

“Een boekje dat door de meesters der natuur Aristoteles, Avicenna, Galenus en Albertus en andere meesters der natuur over menigerlei zeldzame, wonderlijke vraagstukken geschreven is, en voor de menselijke aard zeer nuttig om te weten. Het heet de ‘Problemata’, van Aristoteles.”

DE TEKST

Een traktaat over diverse vragen van menselijke en dierlijke aard en gesteldheid, in het Latijn genaamd ‘Propleumata Aristotelis’ en gesteld aan de meesters der natuur zoals hierna geschreven staat.

Ten eersten male wordt gevraagd, waarom het zo is als Galenus zegt, dat onder alle dieren de mens het aangezicht naar de hemel gericht en gewend heeft. Boecius[1] heeft in het laatste boek in de vertroosting der wijsheid geantwoord, dat onder alle dieren alleen de mens tot het hemelrijk bestemd is. Dat toont hij met zijn opgeheven gelaat, opdat hij God ijverig zou erkennen.

Waarom heeft de natuur het hoofdhaar gegeven? Constantinus zegt, dat het haar een sieraad is van het hoofd, en groeit door de vochtigheid van de hersenen. Het is droog door de buitenlucht, waarbij het haar nog veel droger is dan de botten. En Albertus beweert, dat de botten zich laten verteren[2], doch dat het haar niet verteert.

Waarom hebben de mensen langer haar dan de dieren? Aristoteles antwoordt in het tweede boek der dieren, dat de mens onder alle dieren naar verhouding de grootste hersenen heeft, en aangezien er veel vochtige damp van uitgaat, ontstaat er des te meer haar dat er uitgaat.

Waarom hebben de vrouwen langer haar dan de mannen? Albertus zegt, dat de vrouwen een vochtiger aard hebben dan de man, aangezien zij meer van de vochtigheid in de hersenen hebben. En de haren groeien het allermeeste wanneer zij hun gebruikelijke ongesteldheid hebben en lijden. En daarom hebben zij langer haar wanneer zij niet gebaard hebben.

Waarom hebben sommige mensen hard haar, en sommigen zacht? Aristoteles zegt, in het eerder beschreven boek, dat het

[1] Bedoeld zal zijn: Anicius Boëthius, ca. 477-524 A.D., in ‘De consolatione philosophiae’.
[2] “verdeüen”. Ook: ‘oplossen’.

haar en de huid op elkander lijken. Wanneer de huid hard is, dan is ook het haar hard. Is hij zacht, dan is het haar ook zacht. De mensen echter die meer hebben van het element vuur, hebben hard haar, net als de beer en het wilde zwijn. En zij zijn ook koener dan andere mannen. De mens of het diertje dat meer heeft van het element water, heeft een zachte huid en zacht haar of zachte wol. Zij zijn gewoonlijk angstiger dan de vrouwen.

Waarom hebben sommige mensen rood[3] haar, en sommige steil? Aristoteles zegt, in hetzelfde boek, dat een oorzaak is, dat het rode haar een afvalproduct[4] van het vuur en van het aardrijk is, want de damp van het vuur en de hitte trekt uit het hoofd en kringelt naar boven. En de damp van het aardrijk die hiermede vermengd is, kringelt naar beneden. En uit deze twee tegenstrevende dingen wordt het haar rood. Doch de steile haren ontstaan door de vochtige damp die meteen naar beneden gaat, uit de haren. Daaruit leiden wij een oorzaak af. De vrouwen hebben allen steil haar vanwege de overvloedige vochtigheid.

Waarom groeit het haar van gehangenen? Hun lichaam hangt in de zon en maakt de vochtigheid van de huid tot een damp, waarvan het haar langer wordt.

Waarom is de baard harder dan het andere haar, en wordt hij steeds harder hoe meer men hem afscheert? Aristoteles antwoordt, dat hoe meer men van het vocht wegneemt, des te meer die toeneemt. Hoe meer men dan ook de baard scheert, des te meer nemen het vocht en de damp toe, en harden de baard.

Waarom zijn de vrouwen niet zo zweterig[5] als de mannen? Aristoteles antwoordt, in het boek der dieren, dat de materie der vochtigheid en der overvloedigheid, waaruit het haar ontstaat, geheel wordt uitgedreven met de ongesteldheid die de vrouwen

---

[3] “rayd”. Gezien de context zal ‘rood’ bedoeld zijn.

[4] “verwegung”.

[5] “rauch”.

hebben. Dat is een oorzaak dat de vrouwen zelden bulten of zweren[6] hebben, aangezien zij zich reinigen via hun vocht.

Waarom krijgen sommige oude vrouwen na vijftig jaar een baard? Aristoteles antwoordt, in het negende boek over de dieren, net zoals Avicenna, dat het is aangezien zij nimmer hun menstruatie hebben als voorheen en het vocht nimmer kan vloeien. Dan ontstaat er een baard.

Waarom worden alleen de mensen grijs? Aristoteles antwoordt, in het tweede boek over de baring, dat wanneer het menselijk hoofd ziek wordt, het nodig is dat het haar ook ziek wordt. Daarom wordt het haar grijs. Eerder is al gezegd, dat de mens in verhouding de grootste hersenen heeft, in vergelijking met andere dieren. Ze worden koud bij de ouderen. De warmte der mensen is vertrokken, en het vocht van de hersenen moet verdampen[7]. Daarom raakt het vocht bedorven, en ieder vuil is eigen bederf en wit. Daarom wordt het haar wit. Aristoteles zegt, dat sommigen grijs worden door ziekten.

Waarom worden de wolven grijs? Albertus zegt, dat de wolven zeer vraatzuchtige dieren zijn, aangezien ze op één dag eten waaraan ze voor drie genoeg hebben. En het eten blijft onverteerd in de maag en bederft. Daarom worden de haren grijs.

Waarom worden de mensen kaal? Aristoteles antwoordt, in het vorengenoemde boek, dat het om dezelfde oorzaak gaat als waarom de bomen hun bloei verliezen. Dat is, omdat wanneer het vette[8] vocht tussen de huid en het hoofd bedorven raakt, de haren nimmer kunnen groeien. En alle kuise mensen worden niet kaal. Wij vinden hiervan een voorbeeld bij de gecastreerde dieren, aangezien zij het beste in hun aard behouden wat door de onkuisen verdorven raakt, want de natuur houdt dit het allermeest op.[9]

---

[6] “aysz od schwer”.
[7] “deüen”.
[8] “faysten”.
[9] “fur das die natur allermayst auff helt”. Vertaling onzeker.

Waarom worden de vrouwen niet kaal? Aristoteles antwoordt, dat de vrouwen veel vocht en koude hebben. Het vocht is een voeding voor de haren, en de koude verstopt de poriën van de huid wanneer ze bijna open zijn. Daaruit ontstaan de haren.

Waarom gaan bij de mensen of de dieren wanneer zij bang zijn, de haren recht overeind staan? Aristoteles zegt, dat gaandeweg de warmte zich in hen opsluit, zodat de poriën in de huid, waaruit de haren groeien, door de warmte verdampt raken, en uit de damp strekken de haren zich uit.

Waarom hebben God en de natuur het hoofd rond gemaakt? Aristoteles zegt in het boek van de hemel en van de wereld, dat de bolvormige rangschikking onder alle het geschiktst is. Daarom is die voor het hoofd geschikt, aangezien het alles in zich heeft opgesloten.

Waarom is het hoofd hard? Opdat de hersenen beschermd worden.

Waarom heeft de mens dikwijls hoofdpijn? Constantinus zegt, dat van tijd tot tijd de natte damp vanuit de maag opstijgt naar het hoofd, en het hoofd en het gezicht ontdoet van de onverteerde kost. En de mensen die niet een goed gestel hebben, worden er waanzinnig en ook slaapzuchtig van.

Waarom hebben de mensen één neus en twee ogen? De ogen heeft men goed nodig voor het zien bij het proeven. Daarom heeft de natuur twee ogen gegeven, dat wanneer men het ene verspeelt, men met het andere kan zien, en dan alle kracht in het ene oog legt.

Waarom hebben de kinderen in de jeugd grote ogen, en worden ze bij het ouder worden klein? Aristoteles zegt, in het tweede boek over het verblijf van de dieren, dat het komt door de grote vochtigheid van de hersenen en daardoor hebben de kinderen geen macht over hun hoofd. Daardoor slapen ze ook veel.

Waarom knipperen de ogen wanneer men stevig drinkt of lacht? Wanneer de mens drinkt, loopt de lucht naar boven, de

ogen in, want die kan er niet door de keel uit, en vertroebelt de ogen.

Waarom urineren degenen die veel huilen, weinig? De tranen en de urine zijn van dezelfde aard. Hierover wordt gezegd, dat beide bitter en zout zijn, en beide knagen en invreten op datgene waarop men ze uitgiet, waarbij dan de tranen veel vergieten. De urine heeft dat des te minder.

Waarom bevindt de neus zich voor op het gezicht? De neus is een voorhuis van de hersenen, als een toilet waarmede men het vuil uitwerpt. Daarom heeft de natuur die langer gemaakt. Constantinus zegt, dat de open neus een sieraad is van het ganse gelaat.

Waarom ruikt[10] de mens van alle dieren het allerminste? Temestinus zegt, in het tweede boek over de ziel, dat de mens onder alle dieren de allervochtigste hersenen heeft, en ook de grootste. Dit vocht hindert het vermogen[11] van de reuk, doch andere dieren ruiken omdat ze minder hersenen hebben en die zijn droger dan die van de speurhond. En de gier ruikt boven tien landen nog een aas.

Waarom heeft de natuur de neusgaten gegeven? Vanwege drieërlei nut. Het eerste is, dat wanneer wij de mond dichtdoen, wij de koude lucht naar het warme hart toetrekken, zodat wij het koelen. Het tweede is, dat wanneer de adem uit de mond iets ruikt van de kwade vochtigheid die in de maag verscholen ligt, dan gaat de adem door de neus. Zo droogt hij meer van hetgeen hij zo goed ruikt. Het derde nut is, dat men uit de neusgaten het vuil werpt.

Waarom niezen de mensen? Galenus zegt, dat een eigenschap een aandrift der natuur is. De hersenen begeren die met het niezen, en wanneer de longen gezuiverd worden, met hoesten. De mensen die vaak niezen, hebben een sterk brein. Van

---

[10] “schmeckt”. In het latere oud-Hoogduits heeft dit zowel de betekenis van ‘proeft’ als van ‘ruikt’. Dit lijkt hier op te gaan, gezien de verwijzing naar de gier die op grote afstand aas kan ruiken.

[11] “tugent”.

degenen echter die niet kunnen niezen, en die pijn in het hoofd hebben, is het een teken dat zij niet lang leven.

Waarom bewegen de mensen de oren niet? Galenus zegt, dat er een klein adertje bij de ingewanden[12] is, dat het bewegen tegengaat. Wanneer men het open zou doen, zou de mens de oren bewegen.

Waarom voorspelt men een komende regen wanneer de ezel de oren beweegt? De ezel heeft het allermeest het element van het aardrijk, wat ons duidelijk wordt gemaakt door zijn traagheid. Wanneer hij de lucht bespeurt, dan strekt hij de oren.

Waarom heeft de natuur de vissen[13] en vogels[14] geen oren gegeven? Aristoteles zegt, dat ze hen hinderden[15] bij het vliegen, en de vissen bij het zwemmen. Zij hebben echter gaatjes waarmede zij horen.

Waarom heeft de mond lippen? Constantinus antwoordt, dat de lippen de tanden bedekken en beschermen. Omdat daarenboven de tanden van nature koud zijn, zouden ze door de buitenlucht aangetast[16] worden, wanneer zij niet bedekt waren.

Waarom zijn de lippen rond[17]? Omwille van het spreken, omdat men anders diverse zinnen of letters niet zou kunnen uitspreken, zoals de b, de f, en de v, zonder de lippen.

Waarom heeft de mens de mond? Om drieërlei redenen. Ten eerste aangezien de mond een deur naar de maag is. Ten tweede omdat men met de mond het eten kauwt, en in de mond wordt het naar de spijsvertering gestuurd. Ten derde wordt de grove

---

[12] "keüdz". Vertaling onzeker. Mogelijk is 'keut' bedoeld.
[13] Vissen hebben echter het 'orgaan van Weber', dat dezelfde functie heeft.
[14] De cochlea, voorloper van het gehoororgaan, ontstond al heel vroeg bij de vogels.
[15] "irten".
[16] "belaydigt".
[17] "ring".

lucht gezuiverd[18] en kan die des te beter wegtrekken voordat hij het hart afkoelt.

Waarom geeuwt de mens? Hippocrates zegt, dat de mens geeuwt door traagheid[19], wanneer wij zitten bij onbekende mensen en wij gaarne zonder zouden zijn, of door grove dampen waarvan de maag vol is.

Hoe komt het, dat wanneer iemand de ander ziet geeuwen, hij het ook doet? Het geschiedt door een vermeende gewoonte. Op gelijke wijze is de ezel een trots[20] dier dat nimmer eerder urineert[21] dan dat hij het van een ander ziet.

Waarom hebben de mannen meer tanden dan de vrouwen? Aristoteles zegt, dat de mannen gewoonlijk tweeëndertig tanden hebben, en de vrouwen drieëndertig[22], omdat de mannen meer bloed en natuurlijke warmte hebben dan de vrouwen.

Waarom groeien de tanden bij de mens door[23]? Aristoteles zegt, in het vijfde boek der baring, dat wanneer ze niet zouden groeien, men ze met de kaken geheel zou afslijten.

Waarom groeien de tanden tevoorschijn, en de anderen botten in de ledematen niet? Aristoteles antwoordt en zegt, in het boek der baring, dat andere botten slechts groeien door de gewortelde vochtigheid in het moederlichaam. Doch de tanden die het lichaam voeden, groeien van dag tot dag, en de voeding van deze vochtigheid vernieuwt de tanden, zodat ze altijd groeien.

Waarom zijn de voorste scherper en de achterste breder? Aristoteles zegt, in het boek der dieren, dat het de taak van de

---

[18] “keüsch”.
[19] “trakayt”. Lees: ‘verveling’.
[20] “toratz”. Vertaling onzeker.
[21] “saicht”, ‘zeikt’.
[22] Dit is onjuist.
[23] “untz an sein end”. Een ‘untz’ is zowel een gewichts- als een lengtemaat. Eén untz zou daarbij de lengte zijn van het eerste kootje van de duim.

voorste tanden is, dat ze het voedsel stuk moeten maken[24]. Daarom zijn ze scherper. Doch de achterste moeten het voedsel kauwen, en daarom zij ze breed. En de voorste groeien eerder dan de achterste, aangezien men ze meer nodig heeft.

Waarom hebben alle gehoornde dieren die bovenaan gehoornd zijn, in de bovenkaak geen tanden? Aristoteles zegt, dat de voeding in de horens gaat. Dezelfde vochtigheid die in de tanden zit, zit in de horens, en omdat de voeding de horens in gaat, komen daar geen tanden uit voort. Aristoteles zegt, dat omdat deze dieren het eten niet goed kunnen kauwen, ze het in de buik laten en in de wangen. En ’s nachts nemen ze het en kauwen het in de wangen.

Waarom worden sommige dieren geboren met tanden als korte messen[25], en de mensen niet. Aristoteles zegt, dat de natuur alle dingen zo goed mogelijk heeft geschikt, omdat velen alles zelf verwaarlozen. Ze hebben meteen de messen nodig voor de tanden wanneer zij geboren worden. Doch de mensen hebben die niet nodig.

Waarom vinden al diegenen die de koude ziekte hebben, dat alle dranken bitter zijn op de tong? Galenus antwoordt, dat de maag vol zit met de hete vochtigheid. En iedere verbrande vochtigheid is bitter en een oorzaak van de ziekte. Daarvan maakt de damp de tong bitter, zodat die niet kan proeven.

Waarom zijn de adder en de tong van de woedende honden giftig? Door de kwade vochtigheid, waarvan er te veel in zit.

Waarom heelt de tong van de hond de wonden? Aristoteles zegt, dat de hond een bijzonder droog brein heeft, waardoor hij gemakkelijk proeft, en ook een droge tong waarmede hij alle vochtigheid opzuigt.

Waarom sterven de schorpioen en de adder, wanneer men het speeksel van een nuchter mens bij hen onder de tong legt? Avicenna zegt, dat de vermenging van het voedsel en de drank in de maag geschied is door warm eten en drinken. Wanneer die

---

[24] “taylē”.

[25] “lemer”.

dan in de maag verteerd worden, worden ze machtiger dan het gif in de adder en doden ze het gif van de adder. Dan kan de adder niet leven.

Waarom verdrijft het nuchtere[26] speeksel van de mens de builen[27]? Avicenna zegt, omdat het goed verteerd is.

Waarom hebben de vogels geen speeksel? Aristoteles zegt, dat zij een kleine long hebben en een droge. Daardoor kunnen zij lang zonder gedronken te hebben.

Waarom hebben sommige mensen een stinkende adem? Hippocrates zegt, door de kwade vochtigheid en damp die zij in de maag hebben, en iets van vuil van de longen. Een voorbeeld zien we bij de melaatsen[28], zegt Avicenna. Ook de vogels die bij hen inwonen, worden melaats.

Waarom zijn de melaatsen heser? Avicenna antwoordt, dat de tong en keel bezwaard zijn door kwade vochtigheid. Daardoor zijn ze heser.

Waarom worden de gezonden heser? Door de vloed die uit de hersenen vloeit en in keel gaat liggen, die van de longen naar de stem gaat.

Waarom hebben de vrouwen een helderder stem dan de mannen? Aristoteles zegt, dat de vrouwen een kleinere keel hebben waar de stem doorheen gaat, dan de man. En ook omdat de vrouwen een koudere aard hebben dan de mannen, en alle organen niet zo groot zijn in de vrouwen als in de mannen.

Waarom verliezen de mensen in de jeugd hun stem door de seks? Aristoteles zegt, dat door de verandering der aard[29] de stem verandert. Een voorbeeld zien we bij de stembanden. Wanneer die strak getrokken worden, spreken ze helder. Wanneer men ze echter loslaat, geven ze een grote stem en een grote toon.

---

[26] “nüchter”. Zou ook kunnen betekenen: ‘ochtendspeeksel’.
[27] “trusz”. Vertaling onzeker.
[28] “aussetztigen”.
[29] “natur”.

Waarom bloedt iemand dood in aanwezigheid van degene die hem heeft doodgeslagen? Dat is niet natuurlijk. Wanneer het van God zou afhangen, zou het uit een natuurlijke oorzaak geschieden. Zo vergaat het hem wanneer de moordenaar aanwezig is en het hem nu berouwt en leed doet. Dan worden zijn ogen verhit. Deze hitte gaat de lucht in, en wanneer dan de wond de lucht ontvangt, vangt hij aan te bloeden. Wij zien een voorbeeld bij de vrouwen, wanneer zij hun gewoonlijke menstruatie hebben en in een nieuwe spiegel kijken. Dan doet de lucht die van de ogen giftig wordt, de spiegel beslaan[30].

Waarom zingt het mannetje onder de vogels meer dan het wijfje? Aristoteles zegt, dat ten tijde van de lente[31], wanneer de vogels zich verzamelen, het mannetje meer zin heeft om te paren, vanuit natuurlijke warmte.

Waarom hebben de vissen geen stem? Aristoteles zegt, in het tweede boek over de ziel, dat de vissen geen longen of hart[32] hebben. Doordat de lucht die voor de stem zorgt, niet in de longen trekt en wederom naar buiten wordt gedrukt, zoals uit een blaasbalg, hebben de vissen geen stem.

Waarom hebben sommige dieren niet een hals, bijvoorbeeld de vissen? Ze hebben ook geen hart, want het hart moet een breedte en hoogte hebben, waardoor de warmte van het hart zou gaan.

Waarom hebben sommige dieren lange nekken? Aristoteles zegt, dat de natuur het hun heeft gegeven, opdat zij hun voedsel uit de diepte van het water kunnen gewinnen, zoals ooievaars, et cetera.

Waarom hebben sommige dieren korte halzen, zoals de sperwer, de valk en de havik? Aristoteles zegt, omwille van de keel. Wanneer zij zich via roof voeden, moeten zij een ingedrukte hals hebben, net zoals de leeuw en de stier. Aristoteles zegt, dat alle vogels die kromme snavels hebben,

---

[30] “malig”. Vertaling onzeker.
[31] “glentz”.
[32] Een misvatting.

korte halzen hebben. De vogels die rechte snavels hebben, hebben lange nekken, en alle dieren die lange poten hebben, hebben ook lange halzen, en alle dieren die korte poten hebben, die hebben korte halzen.

Waarom roeren zich de hennen langer nadat men ze onthoofd heeft, dan de mens? De mens heeft wijde aderen waarin het leven zit, en met elkander vloeit het eruit. De vogels echter hebben nauwe aderen waarin het bloed langer blijft, en dat bloed roert zich, zodat ze des te langer leven.

Waarom zijn de armen draaibaar[33]? Aristoteles zegt, door de snelheid van de beweging en de behendigheid der arbeid. Aristoteles zegt, in het eerste boek van de hemel, dat ieder draaibaar ding geschikter is voor de beweging dan iets anders.

Waarom zijn de botten van de armen groot? Omdat het een plek is waar veel merg in zit, want veel merg kan niet op een kleine plek zijn. Daarom hebben de armen grote botten.

Waarom ontbloten de mensen soms de armen? Hippocrates zegt, dat dezen de dood nabij zijn, en dat het een teken des doods is.

Waarom worden de armen klein door sommige ziekten, zoals door de waterzucht en razernij? Aristoteles zegt, dat alle ledematen medelijden hebben met het hoofd en hart, Daardoor worden de armen klein.

Waarom heeft de aap net zulke handen als de mens? Aristoteles zegt, in het derde boek over de ziel, dat de hand een ledemaat aller ledematen is, en dat de mens die zeer nodig heeft voor de arbeid die niet door de andere dieren wordt uitgevoerd, en de aap eveneens.

Waarom is de rechterhand warmer, groter en kleiner dan de linker? Aristoteles zegt zeer juist, omdat het hart in de linkerzijde staat, waaraan alle warmte ontspringt als aan een bron. De warmte vloeit evenwel meer in de rechterzijde dan in de linker. Daarom zijn arm en hand groter.

---

[33] “scheyblig”. Heeft vele betekenissen, waaronder ‘rond’, ‘bol’.

Waarom zijn sommige mensen net zo behendig met de linkerhand als met de rechter? Omdat dezen veel warmte hebben in beide zijden, en die zijn goed van aard.

Waarom hebben de vrouwen niet de vorenvermelde behendigheid in beide handen? Hippocrates en Galenus zeggen beiden, dat men zelden een man vindt die net zo behendig is met de linkerhand als met de rechter. Daarom vindt men geen vrouwen die met beide handen behendig zijn, want de behendigheid vervliegt door de overtollige natuurlijke warmte. Zoals eerder gezegd is, wanneer de allerwarmste vrouw die gezond is, kouder is dan de allerkoudste man, spreek ik over gezond. Wanneer een vrouw koortsige ziektedagen zou hebben, dan zou het niet waar zijn wat ik gezegd heb.[34]

Waarom hebben de vingers kootjes? Aristoteles zegt, dat ze van pas komen bij het nemen en grijpen.

Waarom heeft de duim twee kootjes? Constantinus zegt, dat de duim aan de arm is toegevoegd en meer vlees[35] heeft dan de andere vingers. Aristoteles zegt, in het boek over de natuur, dat hetgeen meer vlees heeft, is steviger en overtreft de andere vingers.

Waarom ondervinden de vingers in de rechterhand gemakkelijker de pols dan in de linker?[36] Egidius zegt in het boekje over de pols, dat wegens de grote warmte die aan de rechterzijde is, deze zorgt voor meer ondervinding aan de rechter- dan aan de linkerzijde.

Waarom zijn de vingers voor het eten groter dan na het eten? Albertus zegt, dat een vingerring voor het eten niet zo gemakkelijk van de vingers gaat als na het eten. De artsen zeggen, dat de mens vervuld is van menigerlei kwade vochtigheden die alle ledematen en ook de vingers doen zwellen. Doch na het eten wordt dit vocht verdreven en verwerkt, waardoor de vingers kleiner worden. En dat is er de

---

[34] Onduidelijk.
[35] “leibs”. Heeft diverse betekenissen.
[36] De omschrijving is voor tweeërlei uitleg vatbaar.

oorzaak van dat mensen nuchter zwaarder zijn, dan wanneer zij gegeten en gedronken hebben. Een voorbeeld hebben wij van de scheepslieden. Die zijn lichter na het eten dan voor het eten.

Waaruit ontstaan de nagels? Constantinus zegt van de dampen die van het hart naar het uiterste deel van de vingers gaan. Deze damp wordt droog door de buitenlucht en wordt daardoor tot hoorn.

Waarom worden de nagels van oude mensen zwart en bleek? Omdat de warmte van het hart vergaan is, die de kleur van het lichaam met zich meebrengt.

Waarom beoordeelt[37] men een goed gestel[38] via de nagels? Omdat wanneer de nagels mooi en rood zijn, ook het hart vol goede warmte is, en de mens een goede aard heeft.

Waarom ontstaan er witte plekken op de nagels? Dat geschiedt het meeste bij de jonge mensen en kinderen, en door vochtig en koud voedsel. Dat beweert Aristoteles. Iedere vochtige koude veroorzaakt wit. Dat zien we aan de boog.

Waarom is de borst inwendig hol? Aristoteles antwoordt, dat de borst een basis en een stoel is waarin het leven zit, zoals het hart en de longen. Daarom is hij hol, zodat hij het hart behoedt voor de stoten, want het hart kan niets lijden.

Waarom heeft de man een grotere borst dan de vrouw? Aristoteles antwoordt, in het boek over de kennis der natuur, dat er in de man veel meer warmte is dan in de vrouwen, die zich natuurlijk opwerpt, zoals wij goed zien aan de vuren. En deze warmte zorgt voor een borst, want het hoofd is bij de mannen groter dan bij de vrouwen. Daarom zegt Aristoteles, dat de mannen die een grote borst hebben, krachtig en koen zijn. En van overvloedige koude wordt hun lichaam groter, terwijl de koude wegens haar zwaarte te allen tijde bij de vrouwen in de benen en andere dingen gaat zitten. Daarover zegt Aristoteles,

[37] “briefft”.

[38] “natur”.

dat wanneer de vrouwen vallen, zij op hun achterwerk[39] vallen. Doch de mannen vallen op het hart.

Waarom zijn de tepels[40] op de borst geplaatst? Omdat de borst een stoel van het hart is en er veel warmte in zit. Daarom zijn de tepels er, opdat het bloed van de voeding dat in de borsten is, des te eerder gekookt wordt door de warmte van het hart, en in melk verandert.

Waarom zijn de tepels aan de vrouwen bovenaan, en bij de dieren onderaan? Dat is, omdat de vrouwen anders gehinderd[41] zouden worden onder het lopen.

Waarom hebben de mannen geen tepels? In de mannen zit niet de loop der vochtigheid die de vrouwen hebben, in het Latijn 'menstruum' genoemd, waarvan de melk komt. Aristoteles zegt, dat de mannen kleine tepels hebben, zoals de vrouwen inwendig kleine wormpjes hebben.

Warumb haben die man nit brüstlen. Jn den man
nen ist nit der lauff der feüchtigkayt. den die frawē
haben. genant zů latein menstruum dauō die milch
Do spricht Arestoteles die mann haben klaine brüst-
len als die frawen ynnwendig klaine würmlen hab
en.

Nu zou men kunnen vragen of de kleine tepels beter zijn voor het voeden van de kinderen dan de grote. Aristoteles zegt, dat het niet de grote zijn, want daarin is de warmte uitgebreid en gestuwd, zodat die niet voor een goede spijsvertering zorgen. Ook de kleine niet, want daarin is weinig bloed. Maar die welke noch te klein, noch te groot zijn, zijn van nut voor de kinderen.

Waarom groeien bij meisjes de borstjes en zwellen ze op wanneer ze hun dertiende jaar ingaan? Zoals Albertus zegt, antwoordt Aristoteles, in zijn eerste werk over de ziel[42], dat de

39 "ärtz". Vertaling onzeker.
40 "brüstlen".
41 "geirrt".
42 "primo de anima".

meisjes dan vruchtbaar worden, en hun algemene vochtigheid begint toe te nemen en te vloeien naar het zaad van de mannen.

Waarom is, wanneer een vrouw een zoon draagt, haar rechterborst harder dan de linker, en wanneer zij een dochter draagt, de linker harder? Hippocrates zegt, dat de jongetjes aan de rechterzijde worden ontvangen. Daardoor gaat het bloed van de voeding, in het Latijn 'menstruum' genoemd, naar de rechtertepel en vervaardigt het hart. Op dezelfde wijze wordt het meisje ontvangen aan de linkerzijde. Dan gaat het menstruum naar de linkertepel. Daarmede kan men goed voorspellen wanneer een vrouw een jongen of een meisje draagt.

Waarom heeft een vrouw slechts twee tepels en een ander dier acht of negen? Omdat een vrouw merendeels tegelijkertijd slechts één kind, of twee draagt. Doch een zeug baart acht of negen biggetjes.

Waarom hebben de vrouwen harde borsten wanneer zij dragen? Omdat het menstruum der voeding in de borst vloeit en op de plek waar het kind ontvangen is. Dat is ook een oorzaak waarom de vrouwen soms hun gewoonlijke vocht niet hebben, aangezien het menstruum zowel naar het kind als naar de tepels is gegaan, en niet kan vloeien. Hierdoor kan men goed onderkennen of de vrouwen zwanger zijn of niet.

Waarom is de melk dik en compact en niet kleverig wanneer de vrouw een jongetje draagt, en is ze waterig en dun wanneer ze een meisje draagt? Aristoteles zegt, dat een vrouw die een meisje draagt, weinig warmte heeft. Daardoor blijft de melk onverdikt en waterig. Dat zien we, wanneer men haar op een water uitgiet: dan drijft ze bovenop. Doch van de jongetjes is ze goed ingedikt en valt ze naar de bodem. Hierdoor merkt men of een vrouw een jongetje of een meisje draagt.

Waarom worden de borsten van de vrouwen week wanneer zij beslapen worden? Het geschiedt door hun sterke wil dat het menstruum zich daarin neerlegt en het trekt het naar beneden.[43]

Waarom hebben de koeien meer melk dan andere dieren? Omwille van de overige voeding die ze tot zich nemen wanneer ze gretig zijn.

Waarom is de melk ongezond? Hippocrates zegt, dat de melk vaak in de maag stremt. Dan wordt ze giftig en bezorgt de mens een stinkende[44] adem. Isaac zegt, dat men het derde deel aan regenwater erbij moet nemen, dan schaadt ze niet. Ook is ze daarom ongezond, omdat ze in de maag enigszins zuur wordt als azijn, en daar dan zeer ongezond en schadelijk is.

Waarom is de melk voor het hoofd ongezond? Hippocrates zegt, dat melk van de natuurlijke warmte zich verandert in een kwade damp die droog is zoals het aardrijk, en het hoofd schaadt[45].

Waarom is de melk voor de kinderen gezond? Omdat zij eraan gewend zijn.

Waarom zijn de vissen op de melk[46] ongezond en brengen zij gemakkelijk de mens melaatsheid? Omdat ze beide van koude aard zijn.

Waarom hebben de mensen een rug? In de rug zitten de aderen en het merg, die een beweging en een kracht zijn voor het ganse lichaam, en ook worden de innerlijke organen van het ganse lichaam door de rug behoed en beschermd, zoals de maag en de lever. Ook is de rug een grondvest van alle botten die daarin geplant zijn.

Waarom is het schadelijk om op de rug te liggen? Het zorgt voor menigerlei ziekten.

---

[43] “das geschicht durch ir schwere willen das mentruum das sich darein leget. unnd zeücht sy nyder”. Vertaling onzeker. Grammaticaal onduidelijke zin.

[44] “schmeckenden”.

[45] “belaydigt”.

[46] Onduidelijk.

Waarom hebben sommige mensen bloedverlies? Dezen hebben van nature te veel van het aardrijk en zijn van een koude en zware aard. Ten eersten male verzamelt het bloed zich in de milt, zodanig dat het voor de milt te veel wordt en hij het bloed niet kan behouden. Het stroomt dan weg als in een damp die doorzweet naar de rug in twee adertjes. Die gaan vervolgens het lichaam in en spelen dan op. Zo gaat het bloed dan uit het lichaam zoals de ongesteldheid van de vrouwen, en bij hen is deze vloeiing goed en nuttig voor de waterzucht en melaatsheid en menigerlei ziekten.

Waardoor hebben de Joden deze vloeiing iedere maand? Men zegt volgens de Heilige Schrift dat het de wraak van God is, omdat zij schreeuwden tegen Pilatus[47]. Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen. Doch de meesters der natuur zeggen, dat de Joden waterig voedsel eten, want in de oude tijden was veel goede kosten voor hen verboden. Daarvan wordt ook het bloed onrein, dat door de adertjes van de rug naar het lichaam eruit gaat. De oorzaak is, dat de Joden geen grote arbeid verrichten die het voedsel verteert, en ook zijn zij niet vrolijk, noch verkeren zij in de gemeenschap der mensen. En wanneer zij in alle tijden bezorgd zijn, brengt de kwestie hun een grote koude, zodat zij het voedsel niet kunnen verteren, en het van hen moet wegvloeien.

Waarom is de long poreus of hol, zoals een badspons? Omdat de lucht daarin zo goed mogelijk zich daarin kan ophouden, en het hart er door gekoeld wordt. Aristoteles zegt, dat de longen als een badspons zijn die de lucht opzuigt en wegblaast.

Waarom hebben de dieren die geen hart hebben, ook geen blaas? Aristoteles zegt, dat het voedsel van deze dieren in het drinken gaat. Daarom urineren[48] ze ook niet.

Waarom zit het hart midden in de dieren? Opdat het hart in alle ledematen het leven invloeit.

[47] Namelijk dat Christus niet moest worden vrijgelaten.
[48] “bruntzen”.

Waarom ligt het hart bij de mens alleen aan de linkerzijde? Opdat de koude van de milt door de warmte van het hart verwarmd wordt, wanneer het ook aan de linkerzijde ligt, en net als het aardrijk droog en koud is.

Waarom laat onder alle organen het hart zich als eerste zien? Aristoteles zegt in het boek der jongeren en der ouderen, dat het hart een oorsprong van alle organen is, en zonder het hart geen enkel ander orgaan kan leven.

Waarom zijn de dieren die een klein hart hebben, dapper, en die welke een groot hart hebben, vreesachtig, zoals de haas en de wolf? Aristoteles zegt, dat de kleine harten veel van de natuurlijke warmte hebben, die zich samenpakt. En het bloed dat van de gal naar het hart wordt getrokken, raakt juist sterk ontstoken in de andere organen. En wanneer ze aldus verhit raken, wordt de mens dapper. De warmte in de grote harten echter, verstrooit en breidt zich uit. En het bloed dat uit de gal stroomt kan het hart niet verwarmen. Daarvan komt dan de vreesachtigheid.

Waarom roert het hart zich aanhoudend? Galenus zegt in het boekje dat Egidius gemaakt heeft over de pols, dat de dampen die in het bloed van het hart zijn, daar veel subtieler zijn, dan de lucht van de warmte van het hart. Deze dampen breiden zich uit naar de uithoeken van het hart en bewegen het hart heen en weer.

Waarom is het hart een begin van het leven? Omdat in het hart de dampen en geest van het leven groeien, en ook het bloed van het hart, dat een basis is van het leven. St.-Augustinus zegt, in het boek over het onderscheid tussen de ziel en de geest, dat het hart twee bochten heeft. In de rechter is meer bloed dan in de linker. Daar zit de damp die uit het bloed opstijgt.

Waarom hebben sommige dieren geen hart, zoals de hagedis en de adder en ook diverse vissen? Ze hebben in de ruggengraat wel adertjes. Daar zit merg in, op de plek van het hart, waar het

naar lengte gescheiden wordt. Zo is de natuur direct dood en niet naar de breedte.[49]

Waarom hebben sommige dieren die geen hart hebben, ook geen bloed, zoals de bijen en vliegen? Omdat het hart een oorsprong van het bloed is. Wanneer echter de oorsprong er niet is, dan is de bron er ook niet.

Waarom is de maag zacht? Aristoteles zegt, dat net zoals men het eten in een pan kookt en het zuivere van het onzuivere scheidt, de natuur hem op gelijke wijze omwille van het eten zacht heeft gemaakt.

Waarom is de maag halfrond[50]? Constantinus zegt, dat wanneer de maag hoeken zou hebben, de kwade damp daar in zou gaan liggen en de mens nimmer zonder koorts zou blijven.

Waardoor doet de maag verteren? Aristoteles zegt, door de grote warmte die van het hart en de lever naar de maag gaat. Die scheidt het bezinksel[51] en het goede van het eten naar het bloed, en het grove naar de darmen, zoals het vuur in de smidse de sintels van het ijzer scheidt.

Waarom lijden wij soms aan kou na het eten. Omdat de warmte van alle ledematen naar de maag gaat, zodat het eten verteerd wordt. Daarmede blijven de buitenste ledematen koud.

Waarom moet niet direct na het eten studeren, schrijven of lezen? Omdat het schadelijk is. Aristoteles en Avicenna zeggen, dat wanneer de warmte wordt verbruikt door de ijver van het leren of werken, het eten niet goed kan verteren en het eten hoog in de maag blijft.

Waarom begeren de zwangere vrouwen bij de eerste, de tweede en de derde[52], et cetera, kool en gluten te eten? Constantinus zegt, dat in de zwangere vrouwen vuilnis en

---

49 Onduidelijk.

50 “scheyblig”. Vertaling onzeker. Heeft vele betekenissen, waaronder ‘halfrond’.

51 “súetz”, ‘sutte’.

52 “am ersten”, et cetera. Onduidelijk. Wellicht worden de zwangerschapsmaanden bedoeld, of de opeenvolgende zwangerschappen zelf.

onreine damp. En wanneer de begeerte om te eten en drinken uit de maag komt, begeert de zwangere vrouw om een dergelijk onrein iets, bij deze te leggen.

Waardoor ontstaat dorst? Aristoteles zegt, dat wanneer de mond van de maag door overige hitte gaat uitzetten, de mens dan dorstig wordt.

Waardoor ontstaat honger? Aderen lopen door de maag die steeds kloppen, en de honger met begeerte wekken.

Waarom verteert de maag het stevige vlees langzaam? Omdat het vlees een teveel heeft van het element van de lucht, en boven in de maag drijft. En de allerbeste spijsvertering geschiedt op de bodem van de maag.

Wanneer de maag gezond is, waarom zijn alle organen[53] dan ziek? Constantinus zegt, dat de maag is toegerust voor het hart en voor de lever. En wanneer de spijsvertering van de maag gehinderd wordt, zijn die de eerste, en worden ook alle organen gehinderd.

Waarom hebben de jonge mensen eerder en steviger honger dan de ouderen? Galenus en Hippocrates zeggen, dat de jongeren drieërlei soorten eten nodig hebben. Van de eerste groeien zij, Dat moet het bloed doen toenemen, waarvan zij groeien. Ten derde[54] moeten zij daarvan leven. Daarom hebben de jongeren eerder honger dan de ouderen. Een tweede oorzaak is, dat de jongeren meer warmte hebben.

Waarom gebieden de artsen de mensen wanneer zij honger hebben, om meteen te eten? Avicenna antwoordt, dat de maag die nuchter en hongerig is, de kwade vochtigheid naar zich toetrekt, in plaats van het eten. Daar hebben wij een voorbeeld van. Wanneer wij ’s nachts vasten, krijgen wij honger. Doch ’s morgens, wanneer wij opstaan, hebben wij geen honger, omdat de maag vol is geworden van de kwade vochtigheid.

---

[53] “glyder”. De auteur gebruikt deze term elders voor ‘ledemaat’, maar dit woord betekent eveneens ‘orgaan’, hetgeen in deze context aannemelijker is.

[54] Een feitelijke tweede soort wordt dus niet genoemd.

Waarom moet de mens eten totdat hij genoeg heeft? Avicenna zegt, dat wanneer de maag te vol is, het voedsel naar boven drijft, hetgeen dan zeer schadelijk is. Een ander voorbeeld is, dat het lijkt op veel groen hout dat het vuur dempt. En veel grof voedsel dempt de natuurlijke warmte.

Waarom eten de mensen op bepaalde tijden in het jaar een bepaald voedsel? Bijvoorbeeld in de winter rundvlees en koeienvlees, en in de zomer kalfsvlees en vlees van een gecastreerd dier[55]? Galenus zegt, dat het menselijke gestel en de complexie[56] naar de tijd van het jaar veranderen. Een voorbeeld is, dat in de winter de beken kleiner zijn dan in de zomer, door de koude die de beek omgeeft. De warmte in de mensen verschrikt.

Waarom moet de mens niet zeer heet voedsel eten, zoals peper, gember en knoflook? Het zeer hete eten maakt overmatig bloed. Daarvan kan de mens melaats worden.

Waarom moet het voedsel niet zeer koud zijn, zoals salade en peterselie? Omdat dat voedsel het gestel doodt.

Waarom moet het eten niet zeer gezouten zijn, zoals de haring? Het zout brandt het gestel en doet de mens stevig drinken. Dat brengt ongezondheid voort.

---

55 “kastraun”.

56 De hofarts van keizer Rudolf II, Michael Maier, zegt: "Maar dan mogen wij vragen wat die algehele kenmerkende eigenschap is. Averrhoës noemt het een 'complexie'. Anderen zeggen, dat het de substantiële vorm van een samengesteld lichaam is. Weer anderen noemen het het totale mengsel, te weten de vorm, de stof en de complexie, wat Avicenna de hele substantie noemde, toen hij zei dat een lichaam niet zozeer werkzaam is vanuit de stof, noch vanuit de eigenschap, maar vanuit de hele substantie of samenstelling." Themis Aurea, H. 5, 1628. Een complexie is een Middeleeuws begrip uit de medische wetenschap, betrekking hebbende op de vier begrippen van Galenus: hitte, koude, vochtigheid en droogte. In genoemd werk gaat Maier ook in op de oude indeling van eigenschappen naar graad. Zie ook mijn vertaling op www.archive.org.

Waarom is het goed om te drinken bij[57] het eten? Het drinken tempert en maakt het voedsel geschikt voor de spijsvertering. Een voorbeeld is, dat wanneer er een pan[58] vol kruid is en geen water bevat, het kruid bij het vuur zal aanbranden en gemakkelijk de pan breekt. Net zo is de maag ingericht als een pan. Daarom raden de artsen aan, dat men bij het eten moet drinken.

Waarom is laat eten ongezond, en dat men daarna stoelgang heeft?[59] Het voedsel gaat naar de bodem van de maag en blijft onverteerd, hetgeen dan zeer schadelijk is.

Waarom is koud water schadelijk wanneer het vaak gedronken wordt? Aristoteles zegt, dat het water onder alle elementen het allerkoudst is. En wanneer het aanhoudend wordt gedronken, koelt het de warme maag en hindert de spijsvertering.

Waarom maakt de wijn die versneden is met water, de mens eerder dronken dan de onversneden? Avicenna zegt, dat het water in de wijn koud en subtiel is. Het bevochtigt de organen, want het water is vochtiger dan de wijn. Dan drukt de wijn de subtiliteit en helderheid de organen binnen, en in het hoofd, en dat klopt voor zover de wijn goed is.

Waarom is het bloed rood wanneer het zwelt[60] en gekookt wordt? Dat komt door de natuurlijke warmte, of de lever, die ook rood is, en het bloed komt daarin het eerste op.

Waarom hebben de vrouwen zwarter[61] en dikker bloed dan de mannen? Dat komt door de koude die ieder vochtig ding dik maakt. Een voorbeeld vinden wij in het water, dat van de koude van de sneeuw en het ijs dik wordt.

Hoe komt de urine in de blaas, en waarom breekt de blaas dan niet door? Sommige meesters zeggen, dat de damp van de

---

57 “auff”.
58 “hafen”.
59 “man ergee sich”. Betekent tevens: ‘gaan lopen’.
60 “gedeüt”. Vertaling onzeker.
61 Mogelijk is bedoeld: ‘schwerer’, ‘zwaarder’.

bron er doorheen zweet. Egidius zegt iets anders, namelijk dat het een klein membraan is. En een hardheid[62] in de blaas doet de urine, wanneer hij bijtend[63] is, door het midden heen bijten. Daarna gaat het membraan wederom dicht.

Waarom maakt de milt het gelach, de gal de toorn, het hart de wijsheid, en de lever de liefde? Hippocrates zegt, dat de melk het grove bloed, het aardrijk, naar zich toe trekt, waar treurigheid van komt. En wanneer het aldus daarin is opgesloten, kan het niet de uitwendige ledematen in. Dan is de mens vrolijk en om dezelfde reden brengt gal de toorn. En de mensen die een grote gal hebben, worden zeer overmatig onrustig[64] en gemakkelijk vertoornd, en hebben te veel van het element van het vuur.

Waarom verbieden de artsen om spoedig na de maaltijd te werken of te lopen? Een van de redenen is, dat het werken ervoor zorgt, dat de ledematen het eten dat nog onverteerd in de maag is, naar zich toetrekken, wat dan de oorzaak is van een ziekte[65]. Een tweede oorzaak is, dat deze beweging het voedsel uit de maag drijft dat niet behouden kan blijven, zo zeggen Aristoteles en Avicenna.[66] Daarom moet men gepast lopen na het eten, zodat het voedsel vooral precies op de bodem van de maag komt, want dat geeft de allerbeste spijsvertering.

Waarom is het goed om ’s morgens voor het eten te gaan wandelen? Avicenna zegt, dat deze beweging het gestel veel kracht geeft. Ten eerste wordt de natuurlijke warmte vermeerderd en versterkt, en worden de mens erdoor gesterkt en heeft hij er een goede stoelgang door. Avicenna zegt, dat de mensen

---

[62] “herts”. Vertaling onzeker.
[63] “bitter”.
[64] “ring”.
[65] “eines siechtags”. Ook te lezen als ‘een ongesteldheid’.
66 Dit thema wordt ook uitgewerkt in het anonieme Duitse werk getiteld: ‘Regiment der Gesundtheyt’ (Voorschrift voor de gezondheid), 1530. Zie mijn vertaling op www.archive.org.

die zich al gewend hebben aan het oefenen in beweging, gemakkelijk in ziekte en onmacht vervallen.

Waar komt de slikken[67] vandaan? Constantinus zegt, dat het komt doordat het voedsel de maag te veel vult en zich gaarne zou willen zuiveren. Aldus dampt[68] het in de zieke mens en geschiedt het door de droogte van de maag, die geheel verdroogd en vergiftigd is met kwade vochtigheid, en wanneer dat borrelt[69], is dat een waar teken des doods.

Waarom versterkt de slaap de maag? Wanneer de mens waakt, wordt de warmte verbruikt[70] via de andere ledematen, zowel als via het gezicht, waarin de warmte zich dan uitbreidt. Doch in de slaap gaat de warmte naar het hart en naar de buik, hetgeen dan een goede spijsvertering bewerkstelligt.

Waarom komt het voedsel soms onverteerd en gans zoals het gegeten is, uit de mens? Constantinus zegt, dat ieder mens, of vee, vier natuurlijke, krachtige eigenschappen heeft. De eerste heet een beweging. De tweede de spijsvertering. De derde is het behouden. De vierde is de uitdrijving die het overvloedige uitdrijft uit de mensen. Spreek ik over een mens die niet kan behouden, dan komt dat, doordat de eigenschap van het behoud ziek van aard is en het voedsel niet kan behouden ten behoeve van de spijsvertering.

Waarom is matige seks voor de mannen en vrouwen zeer gezond? De meesters zeggen - Avicenna in ‘Tercio canonis’ en Constantinus in ‘Libro de coitu’ -, dat de mens erdoor toeneemt. Hij wordt vrolijk en de toorn vergaat daardoor. Het hoofd en de zintuigen worden erdoor gesterkt; het zware bloed van het aardrijk wordt erdoor afgebroken; hij verdrijft uit de hersenen de verzamelde damp van het overtollige vocht; en verdrijft het onreine bloed tussen huid en vlees dat tot zweren leidt. Daarom zegt Avicenna, dat wie te veel seks bedrijft, duistere ogen krijgt

[67] “der hösch”. Vertaling onzeker.
[68] “tunst”.
[69] “heschitzt”.
[70] “vertzert”.

en duizelig wordt. Want door veel seks wordt het zaad giftig. En de kinderen die ontvangen worden, worden gemakkelijk melaats en sterven anderszins.

Waarom geeft de onmatige en ongeordende seks grote schade? Avicenna zegt, dat hij het merg afbreekt, alsook het gezicht en de allerbeste, helderste vochtigheid uit het ganse lichaam. Hij leidt tot koorts van de lever en verkort het leven. Dat beweert Albertus over de dunne mens[71] en zegt, dat hetgeen naar zijn aard leeft, langer leeft, doch van de overige seksuele wegen die het bewandelt, leeft het niet langer dan drie jaar en niet meer.

Waarom krijgen de vrouwen door de seks een sterke en goede gelaatskleur[72]? Aristoteles zegt, dat dat komt door het warme zaad die uit de maag komt.

Waarom schaadt de seks de warme en magere mensen? Aristoteles zegt, dat dezen droog zijn, en door de seks nog dorder worden, zodat zij dikwijls de ziekte aantrekken die de 'blinde vlekken[73]' heet.

Waarom hoort de seks bij diegenen die een teveel hebben van het element lucht of water? Avicenna zegt, dat diegenen te veel zaad hebben. Uit nood moet het verbruikt worden. Aristoteles zegt, dat de egel geen zaad heeft, omdat het zaad de borst ingaat.

Waarom begeren alle dieren na de ontvangenis niet de seks, en de vrouwen wel? Albertus zegt, dat de matrix, dat wil zeggen, de baarmoeder waarin de ontvangenis geschiedt, dan afgesloten is, opdat het menstruum, dat wil zeggen, het bloed waarin zich de vis[74] moet voeden, vers is en de lucht vermeerdert. Galenus zegt, dat de vrouwen aan de lucht denken

---

[71] "spercken". Vertaling onzeker. Mogelijk is bedoeld: 'sperginsel', 'sperkel', een dunne vrouw, of wel 'spriet'.
[72] "gefar".
[73] "schwindelsucht", 'scotoma'.
[74] "visch". Hier zal het embryo bedoeld zijn.

die zij voor zich hebben gehad tijdens de seks, en na de ontvangenis begeren zij die nog meer.

Waarom moet men met een volle buik geen seks hebben? Aristoteles zegt, omdat dat de spijsvertering bemoeilijkt en hindert.

Waarom moet men geen seks hebben met een lege buik? Omdat het snel ziek maakt, en het lichaam droog maakt.

Waarom moet men na het bad geen seks bedrijven? Omdat het lichaam schoon is en de poriën open zijn, en de warmte door het gehele lichaam is gegaan , en daarmede met de koude ook gemakkelijk de koorts komt.

Waarom is seks na de weke stoelgang[75] zeer ongezond? Aristoteles en Avicenna antwoorden, dat wanneer er twee vochten zijn die met elkander plaatsvinden, dat zeer schadelijk is, want het is het meest passend in de nacht en het gezondst. Constantinus, en ook Aristoteles zeggen, dat wanneer de spijsvertering geschiedt na middernacht voor de dag, en daarna de slaap, dat buitengewoon ongezond is. Doch voor middernacht moet iemand zich hoeden.

Waarom zijn de dieren die willen paren[76], zeer ruw, zoals wij zien bij de herten, beren en ezels, et cetera, die ruw zijn en omver lopen? Zoals Constantinus en Hippocrates zeggen, omdat alle ledematen zich gestrekt hebben. En de lucht en de natuur werken om de overvloed uit te drijven. Deze arbeid vertoornt het bloed en brengt de toorn. En meteen na de seks worden ze verzacht als de lammeren, doch dat doen de mensen niet. Dat komt doordat zij verstandig en beschaamd zijn, doch wie goed ingesteld is, is op andere momenten vertoornd.

Waarom is er bij de seks zoveel lust? De seks is een onzuiver, smadelijk iets, zodat het alle dieren smadelijk maakt. Nu heeft de natuur er zoveel lust ingegoten, dat het baren niet vergaat.

---

[75] Lees: ‘diarree’.

[76] “so sich zwayen wōllen”.

Waarom hebben degenen die vaak seks bedrijven, niet een zo grote lust als die het weinig doen? Omdat zij weinig zaad hebben, waarvan de lust moet komen.

Heeft de man meer lust tot seks dan de vrouw? Aristoteles zegt, dat de man inwendig meer lust heeft door het zaad, doch de vrouw uitwendig. En zit haar lust in het ganse lichaam, of in een deel? Die zit in de nieren, waar veel adertjes samenkomen. Die purgeert dan de lust van het ganse lichaam.

Bedrijven bepaalde gesnavelde dieren ook seks met hun snavel, zoals sommigen zeggen over de kraaien en de vleermuis, die ontvangt en baart met de bek? Aristoteles en andere meesters der natuur zeggen, dat het onverdedigbaar[77] is, en dat hetgeen in de mond gaat, de maag ingaat en verteert. Met uitzondering van de jonkvrouwe Maria, die Gods zoon ontving met haar gebenedijde oren, hetgeen ook niet natuurlijk was. Het geschiedde door het grote wonder van onze Heer Jezus Christus, hetgeen voorspeld is geworden door de heilige profeten.

Waar vandaan groeit het zaad in de mens? Aristoteles zegt, dat het afgetrokken wordt uit de derde vertering van het voedsel van de mens. Een andere oorzaak is, zeggen Aristoteles en andere meesters der natuur, dat het uit de warmte wordt afgetrokken uit de nieren van de mens, en door de vertering wit wordt.

Waarom is het zaad van de man wit, en van de vrouwen rood? Aristoteles en andere meesters der natuur zeggen, omdat dat van de man goed verteerd is en gekookt wordt. Daarom is het wit.

Waarom kleurt[78] het gelaat van de vrouwen wanneer zij ongesteld zijn[79]? Aristoteles zegt, in het boek 'De sumno et

[77] "nit unbewert". Onduidelijk. Betekent ook: 'niet onversterkt', en 'niet onverdedigbaar'. Complicerend is, dat het oude Duits vaak een dubbele negatie gebruikt, terwijl een enkelvoudige bedoeld is.

[78] "der Spiegel".

[79] "die feücht haben". In deze context is 'ongesteld zijn' bedoeld.

vigilia'[80], dat het gelaat een rode kleur[81] krijgt. Van het giftige bloed komt een damp die opstijgt naar het hoofd van de vrouwen. Daar krijgen zij erge hoofdpijn van, en daarom doen zij veel hoofddoeken af. En de ogen hebben veel poriën waaruit de giftige damp rookt, en deze damp vergiftigt de ogen. Dan ontstaan rode adertjes en ze gaan tranen. En de lucht dicht bij de ogen wordt vergiftigd. Deze lucht vergiftigt wat er het dichtste bij is. Wanneer de lucht het gelaat beroert, vergiftigt hij dat en krijgt dat een kleur. Daarom zeggen Avicenna en de anderen, dat het giftige oog van de vrouwen die ongesteld zijn, de kiem in het graf werpt.

Warumb haben die thier. die vögel. oder visch nit die selben feücht·Are. vnd Albertus sprechen. die selb übrig feücht narũg geet den thieren in die börste dem vogel in die feder. dẽ visch in die schüpen. vrsach vnder allen thierlin sind die sig alweg reüher dañ eer.

Waarom zijn de dieren, de vogels, of de vissen niet gelijkelijk ongesteld? Aristoteles en Albertus zeggen, dat de overvloedige vochtige voeding bij de dieren de borst ingaat, bij de vogels in de veren, en bij de vissen in de schubben. En bij alle dieren zijn de kenmerken[82] steeds ruwer dan voorheen.[83]

Waarom spreekt men in het Latijn over 'menstruum' en 'a mense'? Dat is afgeleid van de maand, wanneer de stroming in de maand ineens vloeit. Aristoteles en Albertus zeggen, dat de maan een oorzaak is van alle vocht, en dat alle wateren toenemen wanneer de maan toeneemt. En wanneer die afneemt, nemen de wateren af, alsook de vissen in de zee.

Waarom zijn sommige vrouwen langer dan zes dagen ongesteld, en sommigen korter? Die welke een koude aard hebben,

80 'Over slapen en slapeloosheid'.
81 "malig".
82 "sig". Vertaling onzeker.
83 Onduidelijk.

zijn dat langer, en die welke van warme aard zijn, zijn dat korter.

Waarom baren de vrouwen melaatse en zieke kinderen die zij ontvangen tijdens de ongesteldheid? Omdat de materie giftig is en onrein. Daaruit ontstaat dan een dergelijke kwade ziekte.

Waarom zijn de vrouwen niet allemaal op dezelfde manier ongesteld op een bepaalde tijd, en de ene bij toenemende, en de andere bij afnemende maan, of bij nieuwe maan? De oorzaak is, dat de ene een betere aard heeft, en betere voeding eet dan de andere. Daarom lijden zij er ongelijk aan. De oude vrouwen zijn ongesteld bij afnemende maan, en de jonge bij toenemende maan.

Waarom zijn zij ongesteld bij het afnemen van de maan? Omdat zij allen van een koude en waterige aard zijn. Nu is de maan in het laatste kwartier van het element, en de maan heeft een koude invloed en vloeit de vochtigheid in de vrouwen. Aristoteles zegt, dat zij het gewoonlijk steeds op dezelfde tijd lijden. Daarom zou het bij de vrouwen van de juiste tijd uitblijven, wanneer velen in allerlei ziekten verkeren, in onmacht en bij verwonding[84].

Waarom is er geen menstruatie voor het dertiende jaar? Aristoteles zegt, omdat de vrouwen koud zijn en de natuur in hen ziek is en het nimmer kan verteren. En die onzuivere materie verzamelt zich en gaat in alle ledematen zitten, in de ogen, in de hersenen. Ook zegt Galenus, dat deze vrouwen een giftige adem verwerven. Daarom moet men zich er voor hoeden dat zij niemand aanhoesten, of de kinderen, wanneer zij bij hen de ogen en het aangezicht vergiftigen.

Waarom vergiftigen zij zichzelf niet, als zij zo giftig zijn? Het gif vergiftigt zijn eigen woning niet. Een voorbeeld daarvan vinden we bij de slang. Wellicht is het zo, dat de vrouwen aan dit gif goed gewend zijn, en daarom schaadt het hen niet. Albertus zegt, dat hij in Keulen een vrouw heeft gezien die alle

---

[84] “in dẽ schlag”. In bepaalde situaties betekent het ook: ‘verlamd zijn’.

spinnen opat die men bij haar bracht. Die waren voor haar een goed voedsel. Aristoteles zegt, in het boek over de voeding der koningen, dat een jonkvrouw al haar dagen met gif gevoed werd, en naar Alexandrië gezonden werd, naar de keizer en de koningin in het land India.

Waarom zijn de zwangere vrouwen niet ongesteld? Aristoteles zegt, omdat hun bloed tot melk wordt. Daarvan wordt het kind in het moederlichaam gevoed. Zouden zij echter ongesteld zijn, dan zou dat een teken zijn dat zij het kind te vroeg zouden baren.

Waarom zijn vrouwen ongesteld die niettemin melk hebben? Aristoteles zegt, dat dat komt wanneer de vochtigheid tot melk wordt, waarmede de vrouw een kind voedt. Welnu, zeggen de meesters der natuur, wanneer zij met de melk een kind voedt en onderwijl een tweede draagt, dan schaadt zij de beide kinderen tezamen, want de voeding is te weinig voor twee kinderen.

Waarom zijn sommige vrouwen die niet zwanger zijn, en daarenboven geen melk hebben, niet ongesteld? Aristoteles zegt, dat het komt door een grote ziekte, wanneer de vorenvermelde eigenschap der natuurlijke uitdrijving te ziek is. Daarom moet men aderlaten aan de ader die ‘saphena’ heet. Die loopt dicht bij de enkel aan het been. En wie niet ongesteld is, die wordt het. Als iemand echter wel ongesteld is, dan wordt dat door de ader verplaatst.

Waarom vloeit bij sommige zwangere vrouwen hun vochtigheid de eerste drie maanden? Aristoteles zegt, in het boek over de baring, doordat het kind nog te klein is en de voeding in de moeder niet kan verteren. Daarom vloeit er vochtigheid in haar.

Waarom vloeit het zaad op een bepaalde tijd meer van de man dan van de vrouw? Aristoteles antwoordt, dat het zaad van de man niet giftig is, zoals dat van de vrouw. Daarom behoudt het de aard tot baren. Er zal ook niet zo veel van zijn in de mannen als in de vrouwen.

Waarom gewint vaak een vrouw een hinkend kind, of een kind met twee hoofden? Aristoteles en andere meesters der

natuur zeggen, dat het geschiedt door een gedachte of een beeltenis terwijl zij bij de man ligt, wanneer zij denkt aan de epileptici[85] en aan de melaatsen[86]. Daarnaar worden dan de kinderen gevormd, want de natuur maakt deze gedachte aan iets gelijk. Albertus zegt, dat op een keer een vrouw het schilderij van een moor boven haar bed had, en dat beeld zag tijdens haar ontvangenis. En zij werd zwanger van een moor.

Komt van het zaad van de man het kind? Galenus zegt, dat het van hen beiden komt. Het zaad van de man legt zich neer in het zaad van de vrouwen als een druppel in een melkwei of kaaswei. Aristoteles zegt, dat dat niet zo is, en beweert aldus, dat hoewel de zaden beide tezamen komen, het verordineerd wordt dat het zaad van de man en het zaad van de vrouwen[87] tot een kind worden. Dientengevolge wordt het zaad van de man tot damp en rookt het uit door de poriën.

Waarom trekt de matrix, dat wil zeggen de baarmoeder, uit gretigheid het zaad naar zich toe? Averroës zegt, in het boek ‘Colliget’, dat een maagd in een bad zat waarin iemand zijn zaad had gestort. Die werd zwanger, want de moeder trekt dat zaad naar zich toe als een magneet het ijzer, en de agaathsteen de halm, want daarmede worden ze veel volkomener.

Waarom is het zaad van de vrouwen roodkleurig? Het komt door de andere spijsvertering[88] die in de lever geschiedt. Daardoor is het roodkleurig, net als de lever, en omdat het niet goed verteerd is, blijft het roodkleurig.

Waarom vloeit deze vochtigheid uit de vrouwen? Omdat zij kouder van aard zijn dan de man, en zij hun voeding niet zo goed kunnen verteren als de man. Daarom vloeit het alle maanden bij de gezonde vrouwen, na het dertiende jaar tot op het vijftigste jaar.

---

[85] “vallenden”.

[86] “aussetzigen”.

[87] Hier - en ook wel elders - wordt steeds het enkelvoud ‘man’ naast het meervoud ‘vrouwen’ gebruikt.

[88] “deüng”.

Waarom wordt deze vloed alle maanden bij de vrouwen uitgedreven? Omdat hij giftig is. Aristoteles zegt, dat wanneer dit bloed, wanneer het warm is, op een boom wordt gegoten, deze zal verdorren. Insgelijks echter, wordt het door een hond opgelikt, dan wordt hij op de derde dag woedend.

Waarom is deze vochtigheid in de winter groter dan in de zomer? Aristoteles zegt, in het boek over het baren[89], doordat de giftige materie verbruikt wordt en gezuiverd door de transpiratie.

Waarom ontvangen de vrouwen gaarne na de ongesteldheid? De meesters der natuur zeggen, omdat de vrouw gereinigd is en zeer geschikt voor de ontvangenis. Daarom zijn er weinig Joden.[90] Zij zijn vruchtbaar[91]. Men leest in Exodus, dat wil zeggen, in het boek van de vlucht uit de gevangenis der Joden, dat er in korte tijd een grote toename van de Joden was. Zodanig, dat men hun kinderen te gronde heeft laten gaan.[92] En hun toename kwam door niets anders, dan dat de Joden niet bij de Jodinnen hebben gelegen voordat zij door hun ongesteldheid gereinigd waren. Dan zijn zij zeer geschikt voor de ontvangenis. En dat is ook de oorzaak, zeggen de meesters, dat zelden een Jood melaats wordt, want hij zal de vrouw niet tijdens de ongesteldheid ontvangen. Daarom is het goed zich te hoeden.

Waarom hebben de ongestelde vrouwen in die periode geen zin om te eten en te drinken? Aristoteles zegt, omdat de natuur meer werkt. Die drijft de lucht uit. Want wanneer zij eten, blijft het eten rauw en onverteerd, hetgeen dan zeer schadelijk zou zijn.

Waarom worden de mannen heser die met deze vrouwen slapen? Doordat deze mannen de giftige adem van de vrouwen

---

[89] Mogelijk is bedoeld ‘De Generatione et Corruptione’ (Over voortbrenging en afbraak).

[90] Onduidelijk.

[91] “berhafft und fruchtbar”. Identieke begrippen.

[92] Zie Bijbel, Exodus, 2.

de keel intrekken. Daarvan raken zij hun stem kwijt en maakt het de kelen heser.

Waarom zijn sommige vrouwen onvruchtbaar? Dat komt door menigerlei oorzaken. De eerste is, dat een man koud van aard is. Daarom is zijn zaad ongeschikt voor de ontvangenis. De tweede oorzaak is, dat het mannelijk lid te kort is en het zaad niet te bestemder plekke laat komen. De derde oorzaak is, dat zijn zaad waterig is en niet op de plek der ontvangenis wanneer het uitvloeit. De vierde oorzaak is, dat het zaad van de man en het zaad van de vrouw ongeschikt en onmatig zijn bij elkander, en dat de man te veel heeft van het element van de aarde, en de vrouw van de lucht; of de man van het vuur, en de vrouw van het water.

Waarom worden de dikke vrouwen zelden zwanger? Omdat de moeder der ontvangenis[93] verborgen[94] en slipperig is, zodat het zaad daar niet in kan blijven. Deze moeder is door haar dikte zo nauw, dat het zaad gehinderd wordt, zodat het niet binnen kan komen. Gaat het zaad echter naar binnen, dan geschiedt dat langzaam, zodat het zaad afgekoeld en ongeschikt is voor de vrucht.

Waarom worden de vrouwen niet zwanger, die van een zeer warme aard zijn? Omdat het zaad in hen beklemd raakt[95] en verteerd wordt. Op dezelfde wijze als iemand die een weinig water in een groot vuur giet, zien wij goed dat de zeer geile vrouwen zelden zwanger worden.

Waarom hebben de vrouwen de baarmoeder? Averroës antwoordt in het boek ‘Colliget’, dat de moeder een eigen positie heeft van de baarmoeder, die midden in de vrouw geplaatst is, als een privaat of latrine[96] midden in een stad, waar alle onzuiverheid in en uit gaat. Aldus vloeit in de baarmoeder alle onreine vochtigheid der vrouwen.

---

[93] Lees: ‘baarmoeder’.
[94] “hel”, ‘hehl’.
[95] “einsteckt”.
[96] “sprach hausz”.

Waarom baren sommige vrouwen lange kindertjes en kleine, en sommige korte en dikke? Averroës en Galenus zeggen, dat het kind gevormd wordt naar de vorming van de baarmoeder. Is die lang en smal, dan wordt het kind lang en klein. Is ze echter kort en dik, dan wordt het kind net zo.

Waarom baren verscheidene vrouwen meer kinderen tegelijk? Aristoteles zegt, in het boek over het menselijke gestel, dat er in de baarmoeder zeven kamertjes zijn ter rechterzijde, waarin de jongens ontvangen worden. Ter linkerzijde zijn er ook drie, waarin de meisjes worden ontvangen. En in het midden is er één, waarin de hermafrodieten worden ontvangen. Dat zijn tweelingen die noch man, noch vrouw zijn, aangezien er te veel zaad is. Wanneer het zich verdeelt over drie kamertjes worden meer kinderen ontvangen, en daarvan kan een vrouw niet meer kinderen dragen dan zeven. Als het er meer zijn, is dat niet natuurlijk.

Waarom worden de tweelingen niet zo sterk als andere mensen, en noemt men hen in de boeken slechts half man? De reden is, dat het zaad tot één jongetje had moeten worden, maar het wordt tot twee. Daarom worden ze ziek en leven niet zo[97] lang.

Waarom is het mogelijk onder de tweelingen, dat er eentje een jongetje is, en eentje een meisje? Omdat het zaad afzonderlijk ter rechterzijde valt en afzonderlijk ter linkerzijde. Ik heb een vrouw gezien die een jongetje en een meisje tegelijk baarde. Beiden leefden een behoorlijke tijd. Doch ik meen, dat dat kwam doordat er te veel zaad was geweest, en dat het zich van de rechterzijde gedeeld heeft naar de linkerzijde van de baarmoeder.

Waarom baart de natuur de hermafrodieten[98], twee mannelijke kentekenen[99] of ledematen waarvan er iets in de natuur is,

---

[97] “gern”.

[98] “zwitram”.

[99] “zway mendlich zaichen oder glyd”. Hier zijn de geslachtskenmerken bedoeld.

dat vernietigt zou worden? Daarom zegt Aristoteles in het boek over de hemel[100] en in de tweede metafysica[101] - en zeggen eveneens Averroës en Galenus -, dat God en de natuur niets voor niets maken, en niet onnutigs, want alles wat in de natuur is, is door een wil geschied.

Waarom ontvangen de vrije vrouwen zelden en daarvan velen nimmer? Omdat menig zaad de moeder der ontvangenis ingaat en erin verdrinkt. En door het vocht kan zij het zaad niet behouden en aldus bederft het.

Waarom ontvangen de vrouwen jongetjes? Constantinus zegt, dat wanneer het zaad van de rechternier naar de rechter plek van de ontvangenis valt, en deze plek verhit is, dan wordt het een jongetje. Albertus zegt, dat wanneer de rechterzijde van het lichaam groter en schijnbaarder is dan de linker, het een teken is dat het een jongetje is.

Wanneer ontvangen de vrouwen de meisjes? Wanneer het zaad valt in de linkerzijde van de moeder. Deze plek is koud, vanwege de milt die daar ligt, en altijd de koorts in de mens opwekt.

Waarom ontvangt de vrouw wanneer zij aan de rechterzijde bij de man ligt, een jongetje, en aan de linkerzijde een meisje? Albertus zegt, dat het zaad van de vrouwen dat in de baarmoeder is opgesloten, naar de rechterzijde vloeit waarop zij ligt. Daarom wordt de ontvangenis in de rechterzijde een jongetje.

Moet men een mens die twee mannelijke leden heeft, voor een man of vrouw houden? Aristoteles zegt, dat dat ervan afhangt of een lid groter is dan het andere, en sterker bij de seks dan het andere. Daar moet men zich naar richten.

Moet men zo iemand dopen met een mansnaam of met een vrouwennaam? Aristoteles zegt, dat de naam naar believen

[100] "de celo". Lees: 'De Caelo'.

[101] Vermoedelijk is bedoeld de 'Metafysica', Boek Bèta', dat overigens niet van Aristoteles zou zijn.

wordt gegeven. Daarom moet men een man een mansnaam geven, wanneer de man woedender[102] is dan de vrouw.

Staat zo iemand aan de rechterzijde van een man?[103] Het recht van de geestelijken zegt, dat hij het zwaarst moet laten wegen[104] met welk lid hij sterker is, en waarvan hij de naam heeft. Daarom moet men hen aan de rechterzijde houden. En wanneer hij seks heeft met beide leden, moet men hem branden op een ketterse plek[105], zoals de geestelijke wetboeken zeggen.

Mag hij priester worden? Het recht van de geestelijken zegt, dat wanneer hij mannelijk recht heeft, zoals hiervoor gezegd is, hij priester kan worden, en anders niet.

Waarom brengt de natuur soortgelijke hermafrodieten? Aristoteles en andere meesters zeggen, dat de natuur weert, en dat ziekten der mensen of andere dieren haar van haar goede uitkomst beroven, terwijl ze te allen tijd gaarne het beste wil brengen, zowel de man voor de vrouwen, of de stieren voor de koeien. Zoals eerder vernomen is, wordt ze ziek aan zichzelf, zodat het de slechtste kant op gaat, dat wil zeggen, een hermafrodiet. Doch de astrologen zeggen, dat het komt door een bijzondere loop der sterren. Albertus zegt, dat er in zijn tijd in Keulen een kind geboren was, dat - wanneer het de rechterzijde bij een slot hield - het openging. Hield het echter de linkerzijde bij het slot, dan ging het weer dicht. Ook zegt Albertus, dat hij in een dorp een koe heeft gezien die een kalf kreeg. Het was

---

[102] “widiger”. Vertaling onzeker. Lijkt om een Saksisch begrip te gaan.

[103] Van oudsher liet men de echtgenote van een rechtshandige man aan diens rechterzijde lopen, zodat hij gemakkelijker de degen kon trekken.

[104] “er soll schweren”.

[105] “an ains ketzers stat”. Onnatuurlijke wellust noemde men indertijd ‘ketterij’.

half een mens en een kalf.[106] Het volk in het dorp wilde dat de veehouder verbrand werd. Een astroloog voorkwam dat en zei, dat het kwam door de loop der sterren. Verder zegt Albertus, dat hij ook een gans had gezien die twee lichamen had gehad, die gedeeld waren en bij de halzen samengevoegd waren. Ze hadden twee koppen, vier vleugels, vier poten. Ze gingen waar ze heen wilden. Albertus zegt, dat hij ook een bok heeft gezien die geen voorpoten had. Hij liep op de twee achterste poten. Albertus zegt, dat hij gehoord had van betrouwbare mensen, dat zij een mens hadden gezien die een ander op de rug had. En de ene was vertoornd en de ander was goedig. Zij leefden twintig jaren. Toen stierf die ene op de rug. Daarna leefde de ander net zolang tot hij door de stank van het andere lichaam stierf. Zo gaat het, wanneer daaruit tweelingen hadden moeten zijn. Dan geschiedt het, dat het zaad samenloopt, en de kamer die het moet scheiden, doorbreekt. Het membraan[107] dat de kindertjes moet verdelen in de moeder, breekt en gaat geheel teniet. Aldus worden ze samengevoegd met de ruggen en krijgen dan twee ruggen of twee hoofden.

Zijn zij twee mensen of één mens? Aristoteles zegt, dat wanneer zij twee harten hebben, zij twee mensen zijn, en anders niet.

Waarom wordt de ene mens geboren met een groot hoofd, of met zes vingers aan een hand, of met vier vingers. Albertus zegt, dat dat komt doordat er te veel of te weinig zaad is. Want is er ‘n teveel van, dan worden het zes vingers of zes tenen. Doch als iemand te weinig zaad heeft, komen er ook te weinig ledematen.

Hoe komt het, dat de kinderen met kroep[108] worden geboren, en evenzo met open wonden[109] en pukkels[110]? Aristoteles en

---

[106] Hij moet niet op alle punten serieus worden genomen, zeker gezien zijn werk ‘Egyptische geheimen, witte en zwarte kunst voor man en beest’, dat bol staat van de absurdste magische recepten.
[107] “das heütlin”.
[108] “kropffeten kind”, kinderen met ‘struma’.

andere meesters der natuur zeggen, dat het komt door de onordelijke rangschikking en invloed van het zaad. Ook vindt men op diverse locaties bronnen als in de Steiermark[111]. Wie het water daarvan drinkt, krijgt kroep.

Waarom lijken de kinderen meestendeels meer op de vader dan op de moeder? Omdat zij denkt aan de vader, wanneer hij bij haar ligt terwijl zij ontvangt. Op grond van deze herinnering lijkt het kind op de vader.

Waarom gaan de kinderen meer lijken op hun voorouders[112] dan op hun vader? Aristoteles zegt, door de gedachte die de moeder vaak heeft terwijl zij bij haar man ligt, aan haar vader en moeder die haar lief zijn geweest. Het kind vormt zich dan naar de vader of naar de moeder.

Waarom zijn sommige delen van het lichaam zo hard, zoals de botten, en sommige zacht, zoals de hersenen en het merg. Aristoteles zegt, dat van de vier elementen waaruit de mens wordt samengesteld, er één zwaarder en harder is dan het aardrijk, en één weker dan het water van het aardrijk. De hersenen van het water der geest; het koude bloed van de lucht, doch de lever en de natuurlijke warmte van het vuur.[113]

Waarom wordt het zaad in de moeder langzaam tot een mens? Aristoteles en Albertus zeggen, dat het zaad de eerste zes dagen een gestalte heeft als een melk. De volgende zes dagen wordt het bloedkleurig dik en geronnen[114]. Daarna wordt het zaad op de twaalfde dag hard, zodanig, dat het zich tot

---

109 “hoffreten“. Vertaling onzeker. Vermoedelijk verwant aan ‘frette’.

110 “puckleten”.

111 Vroeger deel van Oostenrijk, later gedeeltelijk van Joegoslavië. In die streek had men een chronisch gebrek aan jodium. Gerhard Mercator publiceerde in 1620 reeds een handgekleurde kopergravure van de Steiermark. Op de achterzijde beschreef hij de veel voorkomende kroep onder de bewoners.

112 “anhern”. Vermoedelijk zijn de ‘Ahnen’ bedoeld.

113 Onduidelijk.

114 “geliebert”.

ledematen vormt. Galenus zegt, dat het zaad zich in de eerste maand formeert in een gestalte van het bloed. In de tweede maand wordt het lichaam gevormd. In de derde maand worden het haar en de nagels gevormd. In de vierde maand roert het kind zich. In de vijfde maand vormt het zich naar het beeld van zijn vader. Of naar zijn moeder. In de zesde maand worden de aderen verenigd. In de zevende maand formeert zich het gebeente. In de achtste maand volbrengt de natuur haar arbeid en stuurt het kind naar de uitgang. In de negende maand wordt het kind geboren vanuit de duisternis van het lichaam naar het licht, zoals het in het algemeen toegaat.

Waarom of hoe, wordt het kind in het lichaam van de moeder gevoed? Of heeft het niet ook een stoelgang of urineren[115]? Aristoteles en andere meesters der natuur zeggen, dat het geen stoelgang heeft. Wanneer het daarom niet de eerste spijsvertering heeft die in de maag plaatsvindt, wanneer zijn voeding niet door de mond gaat, dan gaat die door de navel. Aristoteles en andere meesters der natuur zeggen nog meer. Het urineert niet en zweet nu de voeding uit, en deze stroom[116] is klein, en die verzamelt zich en wordt met de geboorte naar buiten gelaten.

Waarom worden de kinderen gewoonlijk geboren in de negende maand? Aristoteles en andere meesters der natuur zeggen, omdat hun eigenschap gans volbracht is, of daarvoor op dat moment een goede planeet regeert, zoals Jupiter, die de boosheid versmaadt, en warm en heet is. Doch van een kwade planeet, zoals Saturnus, die koud en droog is, sterven gemakkelijk alle kinderen die geboren worden in de negende maand. Want aangezien Saturnus heerst en een kwade planeet is, heeft die een afkeer van het leven en leidt gegarandeerd tot de dood.

Waarom huilen de kinderen wanneer zij geboren worden? Een antwoord volgens de Heilige Schrift is, dat het kind de

---

115 “prünndel”. Wellicht verwant aan ‘brünneln’: ‘stromen’.

116 “prunn”. Waarschijnlijk verwant met ‘bron’.

aangeboren zonde van het tranendal beweent. Doch Aristoteles en Galenus en andere meesters der natuur zeggen, dat de kinderen van het moederlichaam en van de gewende warmte en voeding in de ongewende koude komen, die het heldere vel schaadt[117], zodat zij van pijn wenen. Daarom zou het zeer nuttig zijn wanneer de vrouwen zo zouden baren, dat men het kind in goede warmte hield.

Hoe komt het, zoals de vroedvrouwen goed weten, dat wanneer het kind naar de uitgang komt en nog in het moederlichaam huilt, dat zeer schadelijk is? De heilige leraren zeggen, dat het een teken is dat het niet levend geboren zal worden. Ook zeggen zij, dat het onderkent dat het beroofd zal worden van de aanblik van God. En omdat het niet de doop deelachtig zal worden, huilt het. Doch natuurlijk gesproken ondergaat het veel leed en huilt het. En daarom beduidt het ons het lijden en de pijn wanneer het huilt.

Waarom gaat het kind uit het moederlichaam met het hoofd? Vindt het een andere uitgang, zoals met de voeten of met de handen, dan brengt het de moeder en zichzelf om.

Waarom veroorzaakt het dansen en het springen, verleiden[118] en de ongeordende seks, dat de kinderdracht bedorven wordt[119] en op het onjuiste moment plaatsvindt, zoals diverse slechte vrouwen goed weten? Aristoteles zegt, omdat de banden van het kind losgaan en de natuur het kind niet langer wil behouden. Het moet op een ongeschikt moment uit haar worden gedreven.

Waarom geschiedt de ontijdige geboorte ook door schrik[120]? Albertus spreekt over de bronnendamp van de schrik. Die gaat door de kleine poriën in de moeder. Ook verkrampen de jonge vrouwen meer dan de oudere, aangezien[121] hun lichaam

---

117 “laydiget”. Ook: ‘bang worden’.

118 “ringen”. Heeft vele betekenissen, waaronder ‘worstelen’, ‘wringen’.

119 Lees: ‘een miskraam volgt’.

120 “võ dem schawr”, ‘scheuer’.

121 “wañ”. Steeds onduidelijk, omdat het meer betekenissen heeft.

helderder is en de kwade damp in hen komt en hun hun kind schaadt.

Waarom schaadt de overmatige koude de kinderdracht? Aristoteles zegt, omdat wanneer de vrouw in overmatige koude is, de natuurlijke warmte door de koude verdwijnt in de waterige organen, zodat de baarmoeder en het kind van alle warmte beroofd worden, en de kinderdracht geschaad wordt. En hierbij komt nog, dat ook overmatige vrees de kinderdracht schaadt, want de warmte gaat naar het hart en wil het hart sterken, zodat de baarmoeder zonder warmte blijft en de kinderdracht geschaad wordt.

Waarom wordt de kinderdracht vooral in de eerste maand geschaad, in de tweede, en in de derde maand? Galenus zegt, dat de vrucht van de appels of van de peren gemakkelijk de eerste keer[122] vallen, omdat ze zieke stengels hebben. Op gelijke wijze is dus het kind in het moederlichaam met zieke banden ontvangen, die zeer spoedig en zeer gemakkelijk scheuren.

Waarom worden de kinderen gemakkelijk geboren in de zevende, de achtste of negende maand? Galenus zegt, dat wanneer de vruchten van de appels rijp zijn, ze gaarne afvallen. Op dezelfde wijze doet ook de geboorte, wanneer het haar juiste tijd is.

Waarom ontstaat nooit midden in de tijd der geboorte[123], zoals in de vierde maand, een mislukking van de kinderdracht? Omdat de natuur meer werkt op een sterke[124] tijd.

Waarom lijdt de vrouw meer in de tijd der geboorte dan in andere tijden? Aristoteles antwoordt, dat het is omdat mogelijk de plek verstoord[125] is waar het kind naar buiten gaat, en het kind mogelijk te groot is en daardoor sterft.

Nu zou men kunnen vragen, hoe of wanneer de ziel in het lichaam wordt gegoten. Over die vraag wordt in menigerlei

---

[122] "des ersten mals". Onduidelijk.
[123] Lees: 'zwangerschap'.
[124] Vermoedelijk is bedoeld: 'zware'.
[125] "zerrüt".

antwoord door de meesters der natuur onchristelijk gesproken en tegen de leraren, wanneer ons God de ziel ingiet waarmede Hij ons naar Hem gevormd heeft. Zoals Hij gesproken heeft in Genesis, het eerste boek, dat wil zeggen, in het boek der Schepping: Wij zullen een mens tot een beeld naar onze gelijkenis maken. En daarom beantwoord ik die vraag goddelijk. Aldus, wanneer de materie van het zaad waaruit het kind moet ontstaan, zoals vaak gehoord wordt, geheel en al geschikt en geordend is in de baarmoeder, dan vloeit God de verstandige ziel daarin. Dat beweert ons reeds de heilige Augustinus en hij zegt, dat de ziel in haar schepping in de mens wordt gegoten, en in deze ingieting wordt zij geschapen. Wanneer de vrouw de ziektedagen heeft, zwelt zij inwendig rond de navel op, en welt bij haar het geleverde bloed zowel onder de ribben als de eieren, en doet het haar aderen opzetten en gaat haar temperatuur in het hoofd omhoog, als een dikke rook.

Wilt ge de ziekten goed genezen[126], dan moet ge netelzaad[127] nemen, en die met wijn opkoken. Zalft u zich er ter plaatse mee in, dan zal het u goed doen. Of neem linzen en week[128] die in wijn, en breng ze in verhouding[129] met honing en noten. Deze artsenij zal u goed doen.

Sommige vrouwen zijn zeer ziek aan de matrix, dat wil zeggen, de baarmoeder. Dat komt doordat zij geen man hebben, zoals de weduwen en de maagden. Of doordat de man lang van huis is, zodat hij niet tot haar kan komen. Daarom wordt menige vrouw ziek. Dezen moeten salbei[130] nemen en in azijn weken, en deze in de mond nemen. Of zij moeten zwavel weken in azijn, en er dan de scheenbenen mee inwrijven, et cetera.

---

126 “büssen”.
127 “nesselsamen”, ofwel ‘ardisia’, waarvan er honderden soorten zijn.
128 “byysz”.
129 “tempereir sy”.
130 “saluay”. Vertaling onzeker. Indien het salbei is, is het de ‘salvia officinalis’.

Gedrukt te Ulm door Hanns Zainer
in het jaar vijftienhonderd.